

## **Διδακτική Ενότητα 17η - Ο άνθρωπος ζῶον πολιτικόν**

### **Ερμηνευτικά σχόλια**

**πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζώου μᾶλλον:** Ο Αριστοτέλης προτίθεται να διακρίνει την περίπτωση την πολιτική κοινωνία των ανθρώπων από κοινωνίες ζώων που αναλαμβάνουν και διεκπεραιώνουν όλα μαζί μια κοινή δραστηριότητα (τα λεγόμενα «**πολιτικά ζῶα**» με μεταφορική σημασία).

Στη συγκεκριμένη ενότητα εισάγεται απόδειξη της θέσης ότι ο άνθρωπος είναι «ζῶον πολιτικόν»:

- ο Ο Αριστοτέλης ξεκινά από τη γνωστή θέση του ότι **η φύση δεν κάνει τίποτε δίχως λόγο και χωρίς αιτία (οὐθὲν γάρ, ὥς φαμέν, μάτην ἢ φύσιν ποιεῖ).** Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Βλέπουμε, λοιπόν, για μια ακόμη φορά το βασικό αξίωμα του Αριστοτέλη που είναι η σκοπιμότητα όλων των φυσικών όντων. Οι φυσικές υπάρξεις κινούνται από μόνες τους προς κάποιον σκοπό (**τελεολογική αντίληψη**). Προνομιακός χώρος της τελεολογίας είναι η βιολογία: Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την έμβια φύση· γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και την επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελεολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών (Φάκελος Υλικού, σ.162). Η Φύση δημιούργησε τα ζῶα και τον άνθρωπο.

- ο **ἡ μὲν οὖν φωνὴ τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος ἐστὶ σημεῖον, διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ζῶις:** Η απλή φωνή των ζώων, ο άναρθρος ήχος είναι απλώς ένα μέσο επικοινωνίας που έχουν τα ζώα και με το οποίο εκφράζουν αναμεταξύ τους μόνο τη λύπη και την ευχαρίστηση.
- ο **λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζῶων:** Ο άνθρωπος εντάσσεται στο σύνολο των αγελαίων ζώων (έννοια γένους) και η ειδοποιός διαφορά του ανθρώπου από τα ζώα και κατ' επέκταση της ανθρώπινης κοινωνίας έναντι των κοινωνιών που σχηματίζουν τα υπόλοιπα ζώα είναι ο λόγος. Η έννοια του λόγου καλύπτει και τη σκέψη/λογική και την έκφρασή της/γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). [Βέβαια, για τον λόγο ως διακριτικό γνώρισμα του ανθρώπου είχε μιλήσει με πολύ ενθουσιασμό ήδη ο Ισοκράτης, αλλά και ο Σωκράτης είχε υποστηρίξει, ότι ο λόγος είναι η προϋπόθεση για τον πολιτικό εν γένει βίο των ανθρώπων.<sup>83</sup>] Ο άνθρωπος έχει την ικανότητα του λόγου με την οποία μπορεί να εκφράζει ηθικές έννοιες όπως φανερό-βλαβερό, δίκαιο-άδικο και άλλες παρόμοιες. Όλες αυτές οι έννοιες αποτελούν τους συνδετικούς κρίκους με τους οποίους συνδέονται μεταξύ τους οι άνθρωποι.
- ο **ἡ δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν:** Η σύλληψη και η έκφραση των «ηθικών» εννοιών είναι στην πραγματικότητα, που οδήγησε στη γένεση και τη λειτουργία των διαφόρων μορφών κοινωνικής συμβίωσης.

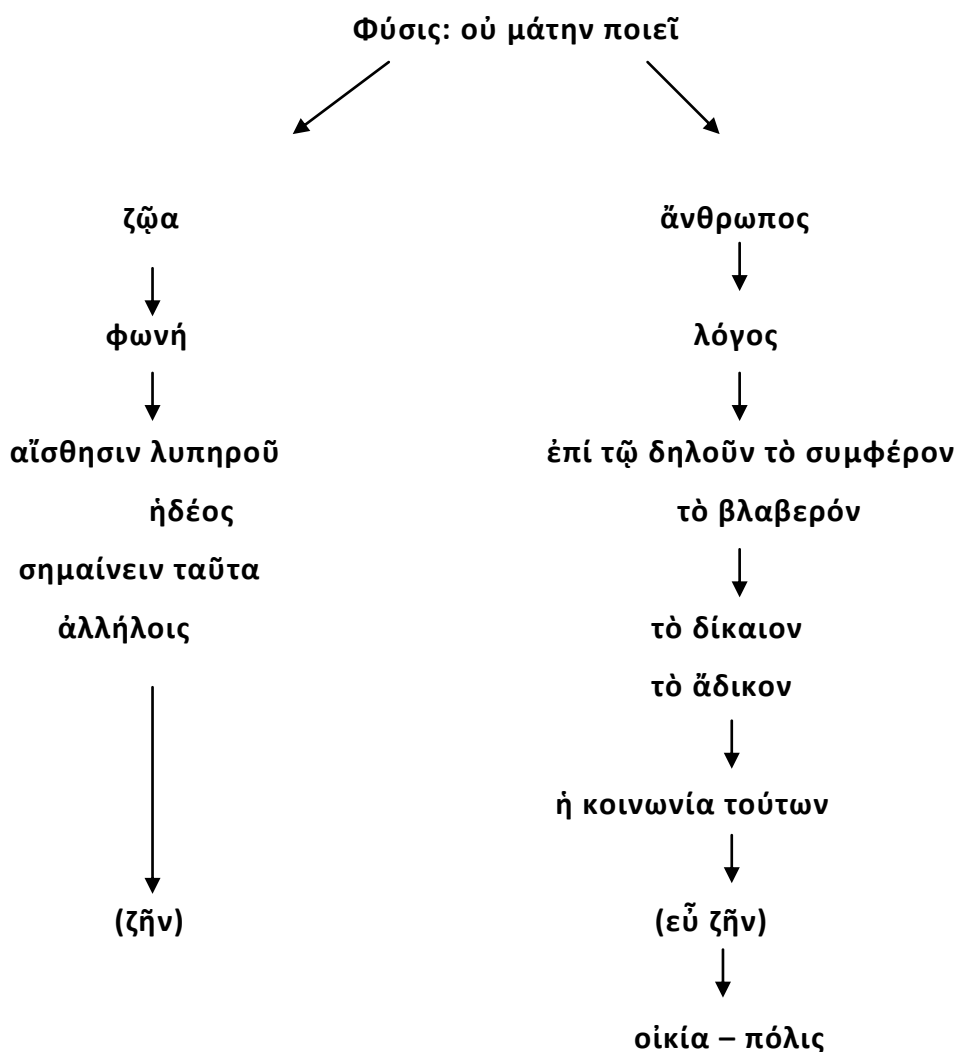
Γίνεται, έτσι, φανερό ότι ο άνθρωπος οδηγήθηκε στον πολιτικό βίο χάρη στο δώρο που του έκανε η Φύση δηλαδή τον λόγο. Αν λάβουμε υπόψη ότι τίποτα η Φύση δεν κάνει άσκοπα, καταλαβαίνουμε ότι ο ανθρώπινος λόγος είναι η πιο μεγάλη απόδειξη ότι ο άνθρωπος είναι «φύσει πολιτικόν ζῶον»<sup>84</sup>.

---

<sup>83</sup> Λυπουρλής – Μωραΐτου, ό.π., σ. 189

<sup>84</sup> Λυπουρλής – Μωραΐτου, ό.π., σσ. 189-190

Δεν πρόκειται απλώς για σχέσεις αλληλεπίδρασης σαν αυτές που αναπτύσσουν τα ζώα μεταξύ τους και με το περιβάλλον· οι σχέσεις των πολιτών έχουν έλλογο χαρακτήρα: υποστηρίζονται από τον λόγον, τη λογική και τη γλώσσα. Επομένως, η λογικότητα του ανθρώπου είναι η άλλη όψη της πολιτικής του φύσης. Αυτή, εξάλλου, είναι και μια παλιά σημασία της αρχαιοελληνικής λέξης λόγος: σχέση. Μέσω του λόγου οι άνθρωποι σημασιοδοτούν, κατανοούν και σημαίνουν διακρίσεις που αποτελούν συστατικό πυρήνα της πολιτικής κοινωνίας: το ωφέλιμο και το βλαβερό, το δίκαιο και το άδικο. Η ηθική διάσταση των ανθρώπινων σχέσεων μόνο μέσα στο λογικό περιβάλλον της κοινωνίας νοηματοδοτείται και αξιολογείται (Φάκελος Υλικού σ.151)



Ἄρα ο ἄνθρωπος εἶναι φύσει «**πολιτικόν ζῷον**».

Ο Αριστοτέλης αναπτύσσει την επιχειρηματολογία του μέσω ενός παραγωγικού συλλογισμού και αποδεικνύει ότι ο άνθρωπος είναι «**φύσει ζῷον πολιτικόν**». Ο συλλογισμός αυτός έχει ως εξής:

- **1η προκείμενη:** Η φύση δεν κάνει τίποτε δίχως λόγο και αιτία.
- **2η προκείμενη:** Η φύση έδωσε στον άνθρωπο **ως εργαλείο τον λόγο** (εργαλείο ανώτερο από την απλή φωνή που έδωσε στα ζώα), **για να μπορεί να αντιλαμβάνεται και να κάνει φανερό** το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο, [**ανιούσα κλίμακα**] βασικά στοιχεία για τη συγκρότηση πολιτικής κοινωνίας.
- **Συμπέρασμα:** Συνεπώς, αφού η φύση έδωσε, όχι τυχαία, στον άνθρωπο τον λόγο, δηλαδή το εργαλείο με το οποίο μπορεί να ζει σε πολιτικές κοινωνίες, συνάγεται ότι ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως «**ζῷον πολιτικόν**».

### **Κείμενο Αναφοράς: Αριστοτέλης Πολιτικά, Α 1.10-11, 1253a7-18**

Διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῷον πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζώου μᾶλλον, δῆλον. οὐθὲν γάρ, ὡς φαμέν, μάτην ἢ φύσις ποιεῖ· λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων· ἢ μὲν οὖν φωνὴ τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος ἐστὶ σημεῖον, διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ζώοις (μέχρι γὰρ τούτου ἢ φύσις αὐτῶν ἐλήλυθε, τοῦ ἔχειν αἴσθησιν λυπηροῦ καὶ ἡδέος καὶ ταῦτα σημαίνειν ἀλλήλοις), ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καὶ τῶν ἄλλων αἴσθησιν ἔχειν· ἢ δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν.

### **Ασκήσεις**

#### **Ασκήσεις κατανόησης κειμένου αναφοράς**

1. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ φωνής και λόγου σύμφωνα με το κείμενο αναφοράς;

### **Ερμηνευτικές ασκήσεις**

1. Να παρουσιάσετε τον βασικό συλλογισμό με τον οποίο ο Αριστοτέλης αποδεικνύει ότι ο άνθρωπος είναι **φύσει πολιτικὸν ζῷον**.
2. Να εντοπίσετε τα σημεία στα οποία φαίνεται η τελεολογική σκέψη του Αριστοτέλη και να τα εξηγήσετε με λίγα λόγια.

### **Λεξιλογικές ασκήσεις**

1. **λυπηροῦ, συμφέρον, δίκαιον, ἄδικον, κακοῦ**: Χρησιμοποιώντας τις συγκεκριμένες λέξεις σε απρόσωπες εκφράσεις να σχηματίσετε αντίστοιχα φράσεις της νέας ελληνικής.

### **Άσκηση παραλλήλου κειμένου**

Αφού μελετήσετε το παρακάτω κείμενο από τα Πολιτικά του Αριστοτέλη και αξιοποιώντας στοιχεία από το κείμενο αναφοράς να εξηγήσετε γιατί είναι σημαντικό για τον άνθρωπο να ζει σε μία οργανωμένη κοινωνία.

*Όλα αυτά κάνουν φανερό ότι η πόλη ανήκει στην κατηγορία των πραγμάτων που υπάρχουν εκ φύσεως και ότι ο άνθρωπος είναι ένα ον προορισμένο από τη φύση να ζει σε πόλη (πολιτικὸν ζῷον)· ο δίχως πόλη άνθρωπος (θέλω να πω: ο εκ φύσεως δίχως πόλη άνθρωπος, όχι ο δίχως πόλη από κάποια τυχαία συγκυρία) ή είναι άνθρωπος κατώτερης ποιότητας ή είναι ένα ον ανώτερο από τον άνθρωπο· είναι σαν εκείνον που ο Όμηρος τον στόλισε με τους χαρακτηρισμούς «άνθρωπος δίχως σοί, δίχως νόμους, δίχως σπιτικό»· αυτός ο άνθρωπος, ο δίχως πόλη από τη φύση του, είναι —την ίδια στιγμή— και άνθρωπος που παθιάζεται με τον πόλεμο: είναι σαν ένα απομονωμένο πιόνι στο παιχνίδι των πεσσών.*

Αριστοτέλης, Πολιτικά Α6

### **Επισημάνσεις για τα Παράλληλα Κείμενα του σχολικού βιβλίου**

#### **1ο Παράλληλο κείμενο Τόμας Χομπς Περί του πολίτη, 5.5-6**

- Κατά τον Αριστοτέλη ο άνθρωπος είναι **φύσει πολιτικὸν ζῷον**, θέση την οποία στηρίζει τελεολογικά και εξελικτικά. Η θεωρία του Αριστοτέλη

διαμορφώθηκε στις συνθήκες της πόλης-κράτους και αποτελεί απάντηση-αντίδραση στις διδασκαλίες σοφιστών σχετικά με τη συγκρότηση της πόλης. Αντίθετα, σύμφωνα με τον Τόμας Χομπς, «η συναίνεση των εν λόγω πλασμάτων (δηλαδή των μελισσών και των άλλων παρόμοιων ζώων) είναι φυσική, ενώ των ανθρώπων είναι αποτέλεσμα μόνο συνθήκης, δηλαδή τεχνητή». Καθώς ο άνθρωπος είναι εγωιστικό, ανταγωνιστικό ον, αναπόφευκτα οδηγείται στη γενικευμένη σύγκρουση. Έτσι, η συμφωνία μεταξύ των ανθρώπων να παραιτηθούν από την απεριόριστη, χωρίς όρια, ελευθερία τους και από τα φυσικά τους δικαιώματα με στόχο τη συγκρότηση κοινωνιών και την ειρηνική τους συνύπαρξη προβάλλει ως αναπόφευκτη, ως «αναγκαίο κακό». Η φυσική κατάσταση της απεριόριστης ελευθερίας, η οποία όμως δεν αποτελεί ιδανική κατάσταση αλλά προκαλεί έριδες και συγκρούσεις. Ο Χομπς, ζώντας σε περίοδο έντονων ανταγωνισμών, ταραχών και συγκρούσεων, προβάλλει μια απαισιόδοξη εκδοχή του ανθρώπινου πεπρωμένου, σύμφωνα με την οποία μόνο με μια τεχνητή σύμβαση ο άνθρωπος θα κατανικήσει την ανταγωνιστική φύση του και θα κατορθώσει να ζήσει με ειρήνη και ασφάλεια. Με άλλα λόγια, συνδέει την ειρήνη με την υποταγή στην ανώτερη και απόλυτη εξουσία και πρεσβεύει πως είναι αναγκαία μια καταναγκαστική εξουσία, η οποία καταργώντας την ελεύθερη ατομική βούληση και φοβίζοντας τους επίδοξους παραβάτες του νόμου θα εγγυάται την τήρηση του κοινωνικού συμβολαίου υπεράνω κάθε αμφισβήτησης και ατομικής διαφοροποίησης.

## **2ο Παράλληλο κείμενο Γρηγόριος Νύσσης Λόγος περὶ εὐποιΐας, 9.103-104**

- Ο Γρηγόριος Νύσσης διατυπώνει ηθικές προτροπές που σχετίζονται με την αξία του μέτρου στη ζωή των ανθρώπων, η τήρηση του οποίου αποτελεί βασικό στοιχείο του ενάρετου βίου. Σ' αυτό το σημείο είναι προφανής η συγγένεια των παραινέσεών του με την αριστοτελική ηθική, αν και απουσιάζουν από το κείμενό του οι λεπτές επισημάνσεις του αρχαίου φιλόσοφου σχετικά με τις περιστάσεις-συνθήκες που προσδιορίζουν το υποκειμενικό μέσο.

## Διδακτική ενότητα 18η - Η αρχή της πλειοψηφίας

### Ερμηνευτικά σχόλια

ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λέγεσθαι καὶ τιν' ἔχειν ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν.: Το βασικό θέμα είναι το ακόλουθο ερώτημα: εἶναι καλύτερο για την πόλη τη διακυβέρνησή της να την έχουν στα χέρια τους οι πολλοί ή μήπως οι λίγοι αλλά άριστοι;

Στην πολιτική ορολογία της αρχαίας Αθήνας ο όρος **πλῆθος** δηλώνει τον **δῆμον**, τη μεγάλη πλειονότητα του λαού, το σύνολο των πολλών και φτωχότερων πολιτών. Ο **δῆμος** συγκρούεται πολιτικά με τους **ὀλίγους** ή **ἀρίστους**, δηλαδή τους πλουσιότερους πολίτες που κατά κανόνα έχουν και ευγενική-αριστοκρατική καταγωγή.

Το ύφος του Αριστοτέλη βέβαια είναι διστακτικό, όπως φαίνεται και απ' τις παρακάτω εκφράσεις (στο πρωτότυπο): **μᾶλλον, δόξειεν ἂν λέγεσθαι, τινά ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν**. Αυτό το ύφος μπορεί να δικαιολογηθεί, αφού ο φιλόσοφος αναλύει και διερευνά, εμβαθύνει στα μέρη και το όλον και στόχος του είναι να μην παραλειφθεί κάποια πτυχή του θέματος ανεξερεύνητη<sup>85</sup>.

### Η αθροιστική θεωρία

τοὺς γὰρ πολλούς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων: Ο Αριστοτέλης προχωρεί στη διατύπωση της γνωστής ως αθροιστικής θεωρίας, μιας θεωρίας που αποτελεί το βασικό έως σήμερα επιχείρημα υπέρ της δημοκρατίας. Η ιδέα ήταν παλιά, ήδη διατυπωμένη στον Όμηρο περιγράφοντας (στη ραψωδία Ν της Ιλιάδας) μια φοβερή μάχη Αχαιών-Τρώων δίπλα στα καράβια, βάζει

<sup>85</sup> Βλ. Κριτήριο Αξιολόγησης ΚΕΕ, σ. 85, βλ. και υποσημείωση 30 στην ίδια σελίδα

κάποια στιγμή στο στόμα του Ποσειδώνα την ακόλουθη φράση, με την οποία ο θεός θέλει να εμψυχώσει τον ήρωα Ιδομενέα (στ. 237): «*κι οι πιο αχαμνοί, σαν πουν να σμίξουνε, κάτι θα κάνουν πάντα*» («συμφερτή δ' ἀρετή πέλει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν»). Αναμφισβήτητα ο Αριστοτέλης λαμβάνει υπόψη του τη συμμετοχή των Αθηναίων πολιτών στην Εκκλησία του Δήμου, όπου λαμβάνονταν οι ορθές αποφάσεις (πβ. Επιτάφιος 40): οι πολλοί ως σύνολο, ως οργανική ολότητα, αποκτώντας συλλογική συνείδηση υπερτερούν από τα άτομα. Κεντρική ιδέα της αθροιστικής θεωρίας είναι ότι το πλήθος ως σύνολο είναι «καλύτερο» ή και ισχυρότερο από τους λίγους ή τον ένα.

**ὥς σύμπαντας, οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων· πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως:** Ο Αριστοτέλης φαίνεται να πιστεύει ότι η φρόνηση και η αρετή είναι αθροίσμα μεγέθη. Η υπεροχή του συνόλου έγκειται ακριβώς στο ότι συγκεντρώνει τις αρετές των μελών του, οι οποίες χαρακτηρίζονται από συμπληρωματικότητα. Ανάλογα με τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη (αρετή, φρόνηση, πλούτος) η υπεροχή αυτή είναι ηθική, διανοητική και υλική<sup>86</sup>. Με το **οἷον** εισάγεται ένα παράδειγμα (εμπειρική μέθοδος).

**διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα καὶ τὰ τῶν ποιητῶν:** ο ένας κρίνει ένα μέρος, ο άλλος ένα άλλο, και όλοι μαζί το σύνολο· Με βάση τις παραπάνω σκέψεις ο Αριστοτέλης σπεύδει να συμπεράνει ότι σε άλλους τομείς, λ.χ. στις κρίσεις για τη μουσική και την ποίηση, η γνώμη των πολλών είναι προτιμότερη από τη γνώμη των ολίγων<sup>87</sup>. Στο σημείο αυτό εισάγεται με τη μορφή συμπεράσματος (βλ. **διὸ καὶ ...** ) ένα νέο τεκμήριο, το οποίο προέρχεται από τον χώρο της τέχνης. Η φράση δεν λειτουργεί ως πρόταση-κατακλείδα.

---

<sup>86</sup> Λυπουρλής – Μωραΐτου, ό.π., σ. 243

<sup>87</sup> Ross W., ό.π., σ. 362

**Σχολιασμός και κριτική των απόψεων του Αριστοτέλη  
για την αθροιστική θεωρία**

Πράγματι στα πρακτικά ζητήματα, ο ισχυρισμός του είναι κατά βάθος σωστός. Ένα σχέδιο διατυπωμένο από έναν ή λίγους ευφυείς (ειδικούς) ανθρώπους, όταν εξεταστεί με βάση τον κοινό νου των περισσοτέρων ανθρώπων μέσης ευφυΐας, συμβαίνει συχνά να παρουσιάζει ελαττώματα τα οποία οι εμπνευστές του δεν είχαν καν υποψιαστεί<sup>88</sup>.

Σύμφωνα με το σχόλιο του σχολικού βιβλίου (Φιλοσοφικός Λόγος σ.198) ο Αριστοτέλης αντιβαίνει στην άποψη την οποία υποστήριξαν ο Σωκράτης, ο Πλάτων ότι δηλαδή μόνο η κρίση του ειδήμονα ανθρώπου, του φιλοσόφου έχει κύρος. Η πρωτοτυπία του Αριστοτέλη έγκειται στην ανακάλυψη ότι σε πολιτικά και αισθητικά ζητήματα η ενωμένη κριτική δύναμη ενός ανώνυμου πλήθους είναι μεγαλύτερη από την κριτική δύναμη ενός ειδικού. Ο Αριστοτέλης έχει ρεαλιστικότερη αντίληψη για την κοινωνία απ' ό,τι ο Πλάτων. Για τον Αριστοτέλη οι άνθρωποι εξαιρετικής υπεροχής, όπως για παράδειγμα οι «φιλόσοφοι» είναι σπάνιοι· έτσι είναι προτιμότερο να συσκέπτονται όλοι και να εκφέρουν κρίση.

Φυσικά ο Αριστοτέλης προϋποθέτει εν προκειμένω α) ορισμένο πολιτιστικό επίπεδο, γιατί δεν θέλει να εφαρμόσει την αθροιστική θεωρία του σε ανθρώπους αμόρφωτους όπως τα ζώα β) ότι μιλάμε για ελεύθερους ανθρώπους, οι οποίοι δεν κάνουν τίποτε αντίθετο με το νόμο. Εξάλλου, τονίζει σαφώς ότι πρόκειται μόνο για ένα επιχείρημα υπέρ της ανάθεσης ορισμένων συλλογικών καθηκόντων στους πολλούς, και όχι υπέρ της άσκησης της εκτελεστικής εξουσίας από άτομα των λιγότερο μορφωμένων τάξεων<sup>89</sup>.

Ο Αριστοτέλης υπερασπίζεται ως αποτελεσματικότερη την άσκηση της εξουσίας από τους πολλούς, καθώς θεωρεί ότι η λαϊκή κυριαρχία μπορεί να εξασφαλίσει καλύτερα τους στόχους της συλλογικής ευτυχίας συγκριτικά με

---

<sup>88</sup> Ross W., ό.π., σ. 362

<sup>89</sup> Düring I., ό.π., σσ. 293-5

τις περιπτώσεις που την εξουσία την ασκεί ένας μονάρχης ή βασιλιάς ή οι ολίγοι ευγενείς ή πλούσιοι (Φάκελος Υλικού, σ. 168) Αλλά για τον Αριστοτέλη ακόμα προτιμότερο σύστημα διακυβέρνησης είναι η «**πολιτεία**». Πρόκειται για μορφή ιδεώδους πολιτεύματος που στηρίζεται στην αρχή της πλειοψηφίας και στο οποίο η πλειονότητα των πολιτών ασκεί την εξουσία αποσκοπώντας στο συλλογικό συμφέρον και σεβόμενη τον νόμο.

### **Κείμενο Αναφοράς: Αριστοτέλης, Πολιτικά, Γ 6.3-4, 1281a39-b10**

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἔστω τις ἕτερος λόγος· ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λέγεσθαι καὶ τιν' ἔχειν ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν. τοὺς γὰρ πολλοὺς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων, οὐχ ὥς ἕκαστον ἄλλ' ὥς σύμπαντας, οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων· πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μόνον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντων, ὥσπερ ἓνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολύποδα καὶ πολύχειρα καὶ πολλὰς ἔχοντ' αἰσθήσεις, οὕτω καὶ περὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν διάνοιαν. διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα καὶ τὰ τῶν ποιητῶν·

### **Ασκήσεις**

#### **Ασκήσεις κατανόησης κειμένου αναφοράς**

1. Ποιο είναι το πολίτευμα που φαίνεται να επιδοκιμάζει ο Αριστοτέλης; Να επισημάνετε τις σχετικές εκφράσεις.

#### **Ασκήσεις ερμηνευτικές**

1. Ποιο ερώτημα θέτει ο Αριστοτέλης και ποια απάντηση δίνει ο ίδιος; Με ποια επιχειρήματα τεκμηριώνει την απάντησή του;

### **Ασκήσεις λεξιλογικές**

- 1. ἔστω, δόξειεν, συνελθόντας, ἔχειν, κρίνουσιν:** Να γράψετε για κάθε ένα ρηματικό τύπο από δύο παράγωγα ουσιαστικά (απλά ή σύνθετα) της νέας ελληνικής.

### **Άσκηση παράλληλου κειμένου**

Να συγκρίνετε τις θέσεις του Αριστοτέλη όπως διατυπώνονται στο κείμενο αναφοράς με όσα υποστηρίζει ο ίδιος στο ακόλουθο χωρίο, εκφράζοντας και την προσωπική σας άποψη:

*Αυτός που δίνει την εντολή να κυβερνά τα πάντα ο νόμος ορίζει να κυβερνά ο θεός μόνο και το λογικό. Αντίθετα, αυτός που θεωρεί προτιμότερο να εξουσιάζει ο κάθε άνθρωπος εγκαθιστά μαζί με αυτόν στην εξουσία και το θηρίο· διότι και οι επιθυμίες του ανθρώπου μοιάζουν με του θηρίου, αλλά και τα πάθη της ψυχής διαφθείρουν ακόμα και τους άριστους άνδρες, όταν γίνουν άρχοντες.*

Αριστοτέλης, Πολιτικά , 1287a 32-36

## **Επισημάνσεις για τα Παράλληλα Κείμενα του σχολικού βιβλίου**

### **1ο Παράλληλο Κείμενο Πλάτων, Κρίτων 44c-d & 2ο Παράλληλο Κείμενο Ξενοφών, Άπομνημονεύματα, Γ 6.17-18**

- Στα παραπάνω αποσπάσματα διαφαίνεται η δυσπιστία του Σωκράτη για τη γνώμη των πολλών και αμόρφωτων –έναντι των ειδικών–, καθώς αυτοί, κατά τη γνώμη του, δεν πληρούσαν το κριτήριο της αλήθειας. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι η γνώμη που έχει βαρύτητα και αξιοπιστία είναι αυτή των ειδικών και πεπαιδευμένων και όχι των πολλών και αμαθών, οι οποίοι δεν έχουν σύνεση, δεν έχουν επίγνωση ούτε όσων λένε ούτε όσων πράττουν και, γι' αυτό, ενεργούν απερίσκεπτα και συγκυριακά και δεν έχουν υπόληψη. Η παιδεία που έχουν λάβει δεν τους παρέχει τα εφόδια ώστε να διαμορφώσουν ηθική προσωπικότητα και στοχαστικό μυαλό και, έτσι, είναι άπειροι αλήθειας (δες και παραπάνω σχόλια)

### **3ο Παράλληλο Κείμενο Νικολό Μακιαβέλι, Ο Ηγεμόνας, 18**

- Ο συγγραφέας κάνει ένα μάθημα ωμής –και σε πολλά σημεία απάνθρωπης– πολιτικής πρακτικής φιλοσοφίας, διότι θεωρεί αυτόν τον τύπο ηγεμόνα ως τη μόνη ρεαλιστική πρόταση άσκησης της εξουσίας, η οποία ανταποκρίνεται στη μεταβατική εποχή στην οποία έζησε.
- Η απαξιωτική αντίληψη για τους πολλούς, για τον λαό, σε καμία περίπτωση δεν έχει ομοιότητες με όσα αναφέρει για το πλήθος ο Αριστοτέλης.